

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ศาสนาฮินดูมีบทบาทที่สำคัญควบคู่ไปกับศาสนาพุทธในสังคมอยุธยาทั้งในระดับราชสำนักและนอกราชสำนักซึ่งสะท้อนจากหลักฐานด้านเอกสารประเภทต่างๆ และรูปเคารพที่หลงเหลือเป็นหลักฐานที่สำคัญอยู่จำนวนหนึ่ง อย่างไรก็ตามบทบาทและคุณสมบัติของเทพเจ้าฮินดูแต่ละองค์มีอิทธิพลต่อสังคมอยุธยามากยิ่งกว่าปรัชญาทางศาสนา เห็นได้จากความนิยมในการยกย่องพระมหากษัตริย์ให้มีพระบรมเดชาานุภาพเทียบเท่ากับเทพเจ้าฮินดูในงานวรรณกรรม และพระมหากษัตริย์ยังทรงบวงสรวงบูชาเทพเจ้านอกเหนือไปจากในงานพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดูตามราชประเพณี

รากฐานของศาสนาฮินดูในสมัยกรุงศรีอยุธยาคงสืบทอดมาจากเขมรเป็นสำคัญ ดังที่ปรากฏในงานวรรณกรรมและประติมากรรมเทพเจ้าฮินดูที่สร้างขึ้นในระยะต้นกรุงศรีอยุธยา ครั้นเมื่อภายในราชสำนักมีการเกี่ยวดองหรือติดต่อกับพื้นที่อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดูได้แก่ สุธัทยา ราชธานีเดิม และบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยเดียว ทำให้รูปแบบทางศิลปะของรูปเคารพเทพเจ้าฮินดูเข้ามาผสมผสานกับพื้นฐานงานศิลปกรรมที่สร้างขึ้นในอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาควบคู่กันไป ทั้งนี้คติความเชื่อบางประการของศาสนาฮินดูจากแหล่งบันดาลใจใหม่นี้ก็น่าจะถูกนำเข้ามายังราชธานีอยุธยาด้วย

จากหลักฐานด้านศิลปกรรมที่พบตั้งแต่ช่วงต้นสมัยกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งถึงราวปลายสมัยแสดงให้เห็นถึงบทบาทของศาสนาฮินดูที่มีมาอย่างต่อเนื่อง และน่าจะมี ความเจริญสูงสุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 หากพิจารณาจากจำนวนของรูปเคารพที่สร้างขึ้นในช่วงเวลานั้น ประกอบกับความในพงศาวดารที่กล่าวถึงการประกอบพิธีประพรมกรรมและมัตถมกรรมโดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 และสมเด็จพระมหาจักรพรรดิที่ทรงครองราชย์ในระยะดังกล่าว ในขณะที่หลักฐานช่วงปลายสมัยในส่วนองงานประติมากรรมนั้นมีจำนวนน้อยไม่สอดคล้องกับหลักฐานด้านเอกสารที่ระบุว่าสมเด็จพระนารายณ์รับสั่งให้หล่อเทวรูปขึ้น 6 องค์ แต่รูปเคารพดังกล่าวที่ควรสร้างขึ้นในรัชสมัยของพระองค์นั้นยังไม่พบหลักฐานเหลืออยู่

ศาสนาฮินดูในสมัยกรุงศรีอยุธยายังมีบทบาทสำคัญต่อความสัมพันธ์ของสามเมืองที่พบร่องรอยการนับถือศาสนาฮินดูในยุคสมัยเดียวกัน คือ ราชธานีอยุธยา เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองกำแพงเพชรซึ่งสะท้อนออกมาในงานศิลปกรรมที่ต่างส่งอิทธิพลหรือแรงบันดาลใจ

ให้แก่ราชธานีกรุงศรีอยุธยา โดยในส่วนของเทวรูปสกุลช่างกำแพงเพชรเชื่อได้ว่าทำให้อิทธิพลของศิลปะเขมรกลับมามีบทบาทในราชธานีอีกครั้ง ในขณะที่เมืองนครศรีธรรมราชถือเป็นศูนย์กลางสำคัญของศาสนาฮินดูที่มาจากอินเดียภาคใต้โดยเกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดูในเมืองหลวงทั้งทางด้านศิลปกรรมและคติความเชื่อ ข้อมูลดังกล่าวนี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงบทบาทความสำคัญของศาสนาที่มีต่ออาณาจักรนอกเหนือไปจากอำนาจทาง การเมืองการปกครอง หรือความสัมพันธ์ในระดับเครือญาติเพียงอย่างเดียว

สำหรับรูปเคารพของเทพเจ้าฮินดูแต่ละองค์นั้น จากจำนวนเทวรูปที่สามารถรวบรวมได้ในการศึกษาครั้งนี้ พบว่ามีการสร้างรูปเคารพพระพิฆเนศวร (6 องค์) และพระอิศวร (5 องค์) มากที่สุด ในขณะที่รูปพระนารายณ์พบเพียง 2 องค์ ประเด็นนี้อาจเกี่ยวข้องกับกลุ่มพราหมณ์ที่มาจากอินเดียตอนใต้ซึ่งเป็นพราหมณ์แบบไศวนิกาย จึงพบรูปเคารพของเทพเจ้าในไศวนิกายอยู่มากกว่า

นอกจากนี้ รูปแบบศิลปะของรูปเคารพเนื่องในศาสนาฮินดูที่สร้างขึ้นในสมัยราชธานีอยุธยาแม้ว่าจะมีร่องรอยที่แสดงให้เห็นถึงระลอกอิทธิพลจากศิลปะภายนอกอยู่บ้าง แต่โดยรวมแล้วถือได้ว่ามีความสอดคล้องกับรูปแบบศิลปะของงานพุทธศิลป์เช่นกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดอายุให้กับกลุ่มประติมากรรมเนื่องในศาสนาฮินดูต่อการศึกษาในครั้งนี้ และยังสามารถสะท้อนได้อีกประการว่า ศาสนาพุทธและศาสนาฮินดูไม่น่าจะแบ่งแยกออกจากกัน อย่างน้อยที่สุดช่างฝีมือที่สร้างงานศิลปกรรมขึ้นมานั้นต้องมีความเกี่ยวข้องกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เช่นเดียวกับคติความเชื่อและประเพณีที่มีการปฏิบัติร่วมกันดังที่ปรากฏในหลักฐานด้านเอกสารนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในครั้งนี้ยังมีข้อจำกัดด้านข้อมูล คือ หลักฐานด้านศิลปกรรมที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจายและเป็นการรวบรวมโดยไม่มีประวัติการค้นพบที่ชัดเจน ทั้งรูปเคารพที่มีอายุสมัยก่อนหน้าศิลปะอยุธยาและที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงไม่สามารถให้รายละเอียดและภาพรวมของการนับถือศาสนาฮินดูในระดับนอกราชสำนักของสังคมสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ ผลการศึกษาที่ได้ในครั้งนี้จึงยังไม่ถือเป็นที่สุด

ประเด็นที่น่าจะมีการศึกษากันต่อไปคือ การทำรูปพระฤๅษีซึ่งยังไม่สามารถศึกษาได้อย่างละเอียดทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ศิลปะและคติความเชื่อ แต่ก็น่าจะแสดงให้เห็นถึงบทบาทความสำคัญของพราหมณ์ในสังคมอยุธยาอย่างน้อยที่สุดก็ในระดับราชสำนัก แต่เชื่อได้ว่าน่าจะแพร่กระจายไปสู่ระดับชนชั้นสามัญชนเดียวกัน รวมทั้งพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดูซึ่งต่อมาได้ผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในสังคมและสืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์อย่างที่พบในปัจจุบัน

¹ นับเฉพาะองค์ที่จัดแสดงและเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ